

Digital Transformation in Contemporary Society

DIGITAL TRANSFORMATION IN CONTEMPORARY SOCIETY

Monograph

*Edited by Valentyna Yuskovych-Zhukovska
and Oleg Bogut*

The University of Technology in Katowice Press

2024

Editorial board :

*Oleg Bogut – Academician Stepan Demianchuk
International University of Economics and Humanities (Ukraine)*
*Tamara Makarenko – PhD, Associate Professor,
Berdyansk State Pedagogical University (Ukraine)*
Oleksandr Nestorenko – PhD, Academy of Silesia
*Tetyana Nestorenko – Professor AS, PhD, Academy of Silesia
Associate Professor, Berdyansk State Pedagogical University (Ukraine)*
Aleksander Ostenda – Professor AS, PhD, Academy of Silesia
*Iryna Ostopolets – PhD, Associate Professor,
Bogdan Khmelnytsky Melitopol State Pedagogical University (Ukraine)*
Natalia Ryzhikova – DSc, Professor, State Biotechnological University (Ukraine)
*Nataliia Svitlychna – DSc, Associate Professor,
National University of Civil Protection of Ukraine (Ukraine)*
Iryna Yemchenko – DSc, Professor, Lviv Polytechnic National University, Ukraine
*Valentyna Yuskovych-Zhukovska – PhD, Associate Professor, Academician Stepan Demianchuk
International University of Economics and Humanities (Ukraine)*

Scientific reviewers :

*Nadiya Dubrovina – CSc., PhD, Associate Professor,
Bratislava University of Economics and Management (Slovakia)*
*Natalia Falko – PhD, Associate Professor,
Bogdan Khmelnytsky Melitopol State Pedagogical University (Ukraine)*

The authors bear full responsible for the text, data, quotations, and illustrations.

Copyright by Academy of Silesia, Katowice, 2024

ISBN 978-83-972085-0-6

DOI: 10.54264/M037

Editorial compilation :

The University of Technology in Katowice Press
43 Rolna str., 40-555 Katowice, Silesia Province, Poland
tel. (32) 202 50 34; fax: (32) 252 28 75
email: kontakt@wydawnictwo.wst.pl
www.wst.pl, www.wydawnictwo.wst.pl

TABLE OF CONTENTS

PREFACE	5
CHAPTER 1. ADVANCING EDUCATION IN THE DIGITAL AGE: FROM THEORY TO PRACTICE	7
PSYCHOLOGICAL FEATURES OF NON-VERBAL COMMUNICATION OF TEENAGERS WITH DIFFERENT LEVELS OF EMOTIONAL INTELLIGENCE (<i>Halyna Fesun</i>)	7
PSYCHOLOGICAL READINESS OF LOCAL GOVERNMENT OFFICIALS TO A PROFESSIONAL CAREER (<i>Tetiana Kanivets</i>)	47
THESAURUS OF GENERAL THEORY OF HEALTH IN THE CONTEXT OF PROFESSIONAL TRAINING OF FUTURE HEALTHCARE SPECIALIST (<i>Olexandr Mikheienko</i>)	91
MERITOCRACY IN EDUCATION: THE GNOSEOLOGICAL ASPECT (<i>Oleksandr Radkevych</i>)	127
PHYSICAL THERAPY FOR DIASTASIS OF THE RECTUS ABDOMINAL MUSCLE (<i>Oksana Bespalova</i>)	155
CONCEPTUAL PRINCIPLES OF HIGHLY QUALIFIED SPECIALISTS' TRAINING IN MARITIME EDUCATION INSTITUTIONS OF UKRAINE UNDER MARTIAL LAW (<i>Leonid Herhanov</i>)	189
MEDIA EDUCATION MEANS AS TOOLS FOR DEVELOPING AND FOSTERING CRITICAL THINKING SKILLS AMONG PRIMARY SCHOOL PUPILS (<i>Tetiana Ievtukhova</i>)	218
METHODOLOGICAL APPROACHES TO THE APPLICATION OF GEOGRAPHIC INFORMATION TECHNOLOGIES AT THE LESSONS OF THE INTEGRATED COURSE "I EXPLORE THE WORLD" IN PRIMARY SCHOOL (<i>Olena Karpenko</i>)	253

FEATURES OF THE IMPLEMENTATION OF BLENDED LEARNING TECHNOLOGIES IN THE EDUCATIONAL PROCESS OF THE INSTITUTION OF HIGHER EDUCATION AND THEIR ROLE IN THE DEVELOPMENT OF CRITICAL THINKING PERSONALITY (<i>Taras Olefirenko</i>)	278
CHAPTER 2. NAVIGATING THE DIGITAL SHIFT: STRATEGIES AND CHALLENGES	308
EXPLORATION OF DIGITAL CURRENCIES AND BLOCK CHAIN TECHNOLOGY IMPLEMENTATION STRATEGIES IN THE FINANCIAL SECTOR (<i>Artem Koldovskiy</i>)	308
BRIDGING THE SKILLS GAP IN THE DIGITAL TRANSFORMATION: PREPARING THE WORKFORCE FOR INDUSTRY 4.0 (<i>Oksana Kravchuk</i>)	348
DIGITAL TRANSFORMATION OF PERSONNEL MANAGEMENT IN MODERN CONDITIONS (<i>Irina Varis</i>)	389
TRANSFORMATIONS OF MODERN SOCIETY IN THE ERA OF INFORMATIZATION (<i>Natalia Hrushchynska</i>)	420
DIGITAL TRANSFORMATION OF PUBLIC ADMINISTRATION IN UKRAINE IN THE CONTEXT OF MILITARY THREATS (<i>Kateryna Manuilova</i>)	450
INTERNATIONAL CYBERSECURITY IS A KEY STRATEGY SUSTAINABLE MANAGEMENT IN THE MODERN WORLD (<i>Oleksandr Neliub</i>)	488
METHODS OF FORMING THE ENTREPRENEURIAL COMPETENCE OF FUTURE BACHELORS IN BUSINESS ECONOMICS IN THE PROCESS OF PROFESSIONAL TRAINING (<i>Inna Seredina</i>)	529
ANNOTATION	561
ABOUT THE AUTHORS	569

PREFACE

In today's world, where everything is rapidly changing and overlapping, the ability to use interdisciplinary knowledge is becoming increasingly valuable. This concept involves the application and implementation of knowledge from different areas, industries, or disciplines to solve problems, stimulate innovation, and create new opportunities.

The modern scientific community declares its desire for an interdisciplinary approach. Within certain disciplines, a combination of different methodological approaches is approved within the framework of the so-called "mixed methods".

Nowadays, society has changed its priorities, and the concept of the interdisciplinary approach has emerged, which should be understood as a way of interaction between sciences, when knowledge is achieved only by combining the efforts of individual sciences.

All these circumstances require new research in the field of teaching methods, search for innovative means, forms and methods of teaching and upbringing related to the development and implementation of modern educational and information technologies in the educational process.

Reforming the higher education system intensifies the search for innovative methods, tools, and approaches. One of the ways to improve the quality of higher education is the use of an interdisciplinary approach, which involves combining the work of individual disciplines with common goals, which opens prospects for multidisciplinary studies.

The monograph explores modern approaches to the development of various educational technologies. The methodological approaches to the use of geoinformation technologies in the lessons of the integrated course "I Explore the World" in primary school are analyzed. The methodology of forming entrepreneurial

competence of future bachelors in business economics in the process of professional training is substantiated.

The first section “Advancing Education in the Digital Age: From Theory to Practice” is devoted to the development of education in the digital age from theory to practice. It deals with the topics of meritocracy in education: the gnoseological aspect, Conceptual principles of training of highly qualified specialists in maritime education institutions of Ukraine under martial law, Media education as a tool for the formation and development of critical thinking of primary education students. Attention is drawn to the peculiarities of introducing blended learning technologies into the educational process of a higher education institution and their role in the development of critical thinking of the individual, psychological features of non-verbal communication of teenagers with different levels of emotional intelligence.

The second section presents the “Navigating the Digital Shift: Strategies and Challenges”. The authors define the role of the Transformation of modern society in the era of informatization, Digital transformation of public administration of Ukraine in the context of military threat.

The section includes the authors' works on international cybersecurity – a key strategy for sustainable management in the modern world, Exploration of digital currencies and block chain technology implementation strategies in the financial sector, Bridging the skills gap in the digital transformation: preparing the workforce for industry 4.0, Digital transformation of personnel management in modern conditions.

The monograph is a collective scientific work of scientists in the field of Digital Transformation in Contemporary Society.

Editorial Board

MEDIA EDUCATION MEANS AS TOOLS FOR DEVELOPING AND FOSTERING CRITICAL THINKING SKILLS AMONG PRIMARY SCHOOL PUPILS

Tetiana Ievtukhova

ЗАСОБИ МЕДІАОСВІТИ ЯК ІНСТРУМЕНТ ФОРМУВАННЯ І РОЗВИТКУ КРИТИЧНОГО МИСЛЕННЯ ЗДОБУВАЧІВ ПОЧАТКОВОЇ ОСВІТИ

Тетяна Євтухова

Сучасне суспільство характеризується глибоким зануренням в інформаційний потік, який зростає щорічно втричі. Людина майже цілодобово перебуває під тиском інформації, що не завжди є корисною і правдивою. Через це важливою її компетентністю стає здатність і готовність орієнтуватися в інформаційних потоках, аналізувати, перевіряти, переосмислювати, правильно використовувати інформацію у своїй життєдіяльності. Тобто суттєво зростає важливість уміння критично мислити.

Серед ключових компетенцій 2020 року, які було укладено на Всесвітньому економічному форуму в Давосі, критичне мислення було поставлене дослідниками на друге місце за значущістю, справедливо вважаючи, що воно є і наслідком демократичного способу життя, і чинником його формування (*Критичне мислення на..., 2016*). Процеси реформування відображаються як стратегічний курс в нормативних освітянських документах: Концепція «Нова українська школа» (2016) та «Державний стандарт початкової

освіти» (2018). Нова українська школа має на меті підготовку освічених українців, всебічно розвинених, відповідальних громадян і патріотів, які мають бути здатні до ризику та інновацій, що забезпечить успішне зростання української економіки у XXI столітті.

Воєнні дії, що розпочалися в Україні у 2014 році через агресію російської федерації, і повномасштабне її вторгнення в 2022 актуалізували процес формування в українському суспільстві саме критичного мислення, адже їм передувала інформаційна війна, яка потужно триває й сьогодні. Тому школа загалом і вчителі початкової школи зокрема мають готувати людину, здатну протистояти численним спробам інформаційного маніпулювання. Через це саме уміння критично та системно мислити потребує більш пильної уваги.

У цьому контексті важливого значення набуває формування критичного мислення здобувачів початкової освіти засобами медіаосвіти, адже вона є частиною освітнього процесу, що спрямована на виховання медіакомпетентної особистості з високим рівнем критичного мислення, яке сприяє забезпеченню свідомого споживання медіапродукції і стійкому протистоянню зовнішній інформаційній агресії, пропаганді, деструктивним медіаінформаційним впливам (Семенов & Ячменик, 2019).

Проблема формування і розвитку критичного мислення у всій її різноплановості ставала предметом наукових розвідок багатьох дослідників: історичні аспекти розглядаються в працях як класиків педагогічної думки, так і сучасних дослідників: Н. Коваленко (2019), В. Козира (2017), А. Кроуфорд (2008), Д. Макінстер (2008), С. Метьюз (2008), В. Саул (2008), О. Швець (2021) та ін.; поняттю «критичне мислення» та його ролі в розвитку особистості присвячено дослідження С. Матоніна (2013), О. Пометун (2020), Д. Халперн (2010) та ін.; методичні аспекти розвитку критичного мислення, у тому числі засобами медіаосвіти, висвітлено в працях М. Basyrul Muvid (2022), Л. Білецької (2019), Л. Колток (2019), René van der Veer (2018), Y. Septiawan (2022), М. Слюсаревський (2016), С. Терно (2015), Е. Zavershneva (2018) та ін.

Натомість на недостатність педагогічних досліджень у галузі формування і розвитку критичного мислення засобами медіаосвіти саме в здобувачів початкової освіти вказують такі науковці: Л. Бабич (2021), Т. Бакка (2017), В. Голощапова (2017), О. Белкіна-Ковальчук (2018), О. Волошенюк (2020), О. Ганик (2022), Г. Дегтярьова (2017), Р. Євтушенко (2017), С. Крамаровська (2017), Л. Ксьондзик (2022), Р. Матоніна (2013), Т. Мелещенко (2017), О. Мокрогуз (2021), Л. Найдьонова (2013), О. Пометун (2020), І. Старагіна (2021), О. Чорний (2020), О. Шквир (2022), Т. Шкребець (2017), та ін.

Реформування системи освіти в Україні, що активно відбувається із набуттям чинності Концепції Нової української школи (2016), орієнтування її на особистісний розвиток учня, викликає зміни до вимог до обов'язкових результатів навчання, зокрема в початковій школі. Концепцією Нової української школи визначено підготовку конкурентоздатного випускника XXI століття – цілісної, всебічно розвиненої особистості, здатної до критичного мислення, інноватора та патріота з активною життєвою позицією. Сучасний учитель має соціальне замовлення сформувати креативну особистість, яка здатна виконувати всі мислителі операції – аналізувати, порівнювати, синтезувати, оцінювати інформацію, у яку сьогоднішня людина занурена з дитинства, бачити проблеми, передбачати шляхи їхнього вирішення, ставити запитання, висувати гіпотези та генерувати ідеї, бути готовою приймати сміливі нестандартні рішення, обґрунтовувати їх, формулювати самостійні судження, доводити власну думку, робити свідомий вибір, «піддавати власні мисленнєві процеси рефлексії» (2016, с. 6), готовою брати на себе відповідальність.

Людина інформаційного світу, яким характеризується XXI ст., має вміти критично мислити, тобто, за думкою Грега Хаскінса (2006), використовувати свій інтелект, набуті знання для ефективного досягнення найбільш раціональних, перевірених рішень, думок, переконань, що дозволяє їй розпізнавати та уникати різних труднощів у раціональному мисленні.

Критичне мислення як поняття в науці вже досить стала дефініція, якою послуговуються вже понад п'ятдесят років. Його вперше ввів у 1956 році

американський педагог Б. Блум (1994), розробивши таксономію пізнавальних здібностей і визначивши його як мислення «вищого рівня».

В Україні, на відміну від розвинених країн, таких, як США, Канада та ряд європейських, дослідження проблеми формування критичного мислення почало розвиватися близько десяти років тому.

Становить інтерес дослідження О. Шквир (2022). Науковиця здійснила детальний аналіз наукових досліджень, психолого-педагогічних джерел й обрала на основі цього ознаки, що характеризують сутність поняття «критичне мислення», їх, на її думку, чотири – тип мислення, що характеризується логічністю та самостійністю; здатність людини аналізувати та самостійно оцінювати факти; система розумових стратегій і комунікативних технік; інтелектуально впорядкований процес, який закінчується прийняттям рішень.

Заслуговує на увагу трактування сутності критичного мислення авторкою та розробницею посібників і програм з цієї проблеми для початкової й основної школи, співзасновниці освітньої платформи «Критичне мислення» О. Пометун (2020), яка визначає його як складне й багаторівневе явище. І додає, що «мислити критично означає вільно використовувати розумові стратегії та операції високого рівня для формулювання обґрунтованих висновків і оцінок, прийняття рішень».

Сучасна дослідниця-філософія І. Хоменко (2016) розглядає критичне мислення – як наукове, суть якого полягає в ухваленні ретельно обміркованих та незалежних рішень. Вона вважає, що йому здебільшого притаманні усвідомленість та самовдосконалення. На переконання дослідниці, критичне мислення базується на законах логіки та на розумінні психологічних процесів, які протікають у свідомості.

Як здатність ставити нові запитання, випрацьовувати різноманітні аргументи і приймати незалежні та продумані рішення розглядає критичне мислення С. Терно (2015), зазначаючи, що це «розумова діяльність, яка є усвідомленою та самостійною і направлена на виявлення істини та генерування нових ідей шляхом збирання інформації, її аналізу, співставлення фактів».

Досліджуючи цей феномен, учений звертає увагу на взаємозв'язок і взаємозумовленість критичного та творчого мислення. Він уважає, що провести чітку межу між цими видами мисленням, складно. Але критичне мислення, на його глибоке переконання, є відправною точкою для розвитку творчого, і вони взаємообумовлені і розвиваються одночасно. С. Терно зазначає, що критичне мислення – це «відкрите мислення, яке не сприймає догм, розвивається шляхом накладення нової інформації на життєвий особистий досвід» (с. 15).

Нам близька позиція Р. Матоніної (2013), яка вбачає сутність критичного мислення у здатності людини самостійно аналізувати та оцінювати інформацію, аргументувати свої думки, змінювати їх, якщо вони є неправильними; це вміння бачити помилки, порушення логіки у твердженнях партнерів, розпізнавати пропаганду.

Активно досліджуються останніми роками особливості критичного мислення учнівства початкової школи. Ми звернули увагу на наукові розвідки О. Шквир та Л. Ксьондзик (2022), які визначають такі особливості:

- самостійність. Мислення стає критичним тільки за тієї умови, якщо воно має індивідуальний характер;
- аналітичність. Критичне мислення передбачає відбір інформації на основі використання інтелектуальних технік (аналіз, порівняння, узагальнення, оцінювання насамперед інформації, аби сформулювати власні думки (аргументи) і прийняти самостійне рішення);
- логічність. Аргументи і висновки учнів початкової школи мають відповідати основним рисам логічного мислення (чіткість, послідовність, несуперечливість, доказовість);
- соціальність. Кожна думка перевіряється, уточняється, поглиблюється, якщо вона обговорюється з іншими. Процес формування критичного мислення передбачає спілкування, а це насамперед вимагає таких компетенцій, як: вміння слухати інших, відстоювати власну точку зору, змінювати власну позицію на підставі контраргументів. Важливими також, на думку науковиці, є особистісні

якості, необхідні для продуктивного обміну думками: відкритість до сприйняття інших думок, тактовність, толерантність, мобільність.

У такий спосіб О. Шквир (2022) трактує критичне мислення учнів початкової школи як «самостійне, аналітичне, логічне і соціальне мислення, спрямоване на оптимальне розв'язання проблеми, вироблення учнями власного рішення» (с. 30).

Розглядаючи проблему розвитку критичного мислення здобувачів початкової освіти, науковиці Л. Колток та Л. Білецька (2019) трактують «розвиток критичного мислення» як «розвиток уміння усвідомлювати ті та інші впливи, долати або враховувати обмеження» (с. 67).

На важливості молодшого шкільного віку як сензитивного періоду для формування і розвитку критичного мислення акцентують як класики психолого-педагогічної думки, так і сучасні науковці, вважаючи, що зазначений вік характеризується наявністю великих можливостей – психологічних задатків для розвитку цього виду мислення. І якщо, як зазначає дослідниця О. Белкіна-Ковальчук (2018), наприкінці ХІХ – на початку ХХ століття навчання здебільшого передбачало безпосереднє запам'ятовування і некритичне сприймання істин, то вже у другій половині ХХ ст. з'являються дослідження, у яких виявлялася більша віра у можливості розвитку дитячого мислення. Так, розглянувши погляди Л. Виготського щодо зон актуально й найближчого розвитку, ідеї розвивального навчання В. Давидова, Д. Ельконіна, думки В. Сухомлинського щодо розумового виховання, дослідниця змогла виокремити особливості, які є основою для формування ознак критичного мислення учнів молодшого шкільного віку. Зокрема, дослідниця вказує на вмінні самостійно здобувати знання, просуватися від конкретного до абстрактного, здатності до умовиводів, порівняння тощо.

У дослідженнях згадуваної вище Р. Матоніної (2013) знаходимо тезу, що учням початкової школи доступні такі мисленнєві операції, як уміння самостійно здобувати знання, просуватися від конкретного до абстрактного, робити умовиводи, порівнювати тощо. Учена впевнена, що учнівство

початкової ланки освіти здатне навчитися мислити, тобто, робити аналіз, упорядковувати подібне і відмінне, що, на її думку, і є основою для розвитку критичного мислення.

Отже, розглядаючи сутність та особливостей досліджуваної дефініції, цілком закономірно вважаємо, що критичне мислення здобувачів початкової освіти – це система розумових стратегій і комунікативних технік, спрямованих на одержання оптимальнішого результату розв’язання проблем шляхом збирання інформації, її аналізу, оцінки. Робота сучасного вчителя початкової школи з огляду на актуальність зазначеного має бути спрямована на навчання учнів мислити, висловлювати й доводити свою думку.

Розглядаючи дидактичний потенціал засобів медіаосвіти для формування критичного мислення здобувачів початкової школи, маємо розглянути сутність терміну «медіаосвіта». Його вперше було застосовано на спільному засіданні сектору інформації ЮНЕСКО і Міжнародної ради з кіно і телебачення у 1973 році. Але ще у 1959 р. відомий канадський учений та педагог М. Маклюен (1994) у своїй авторській навчальній програмі використав термін «медіаосвіта». Серед головних завдань медіаосвіти було зроблено акцент на формуванні інформаційної культури та підготовці до життя в інформаційному суспільстві. У документах ЮНЕСКО (*Grunwald Declaration on Media Education*, 1999) читаємо, що медіаосвіта – це навчання теорії та практичним умінням для опанування сучасними мас-медіа, які розглядаються як частина специфічної, автономної галузі знань у педагогічній теорії та практиці; її слід відрізняти від використання медіа як допоміжних засобів у викладанні інших галузей знань, таких як, наприклад, математика, фізика чи географія.

Аналізуючи засоби медіаосвіти, звернімося до автора багатьох книг і статей із медіапедагогіки і теорії медіакультури, британського медіапедагога Л. Мастермана (1985), який протягом багатьох років був консультантом Ради Європи та ЮНЕСКО у сфері медіаосвіти. Для нас важливі його погляди на роль і значення медіаосвіти для людини. По-перше, автор відзначає насиченість сучасного світу різноманітними медіа. До сучасних медіа вже відносимо не

тільки телебачення, радіо, газети, журнали, відеоігри, але й написи на одязі, предметах побуту, білбордах та ін. Сучасна людина за день використовує медіа частіше, аніж ще кілька поколінь тому за місяць. По-друге, засоби масової комунікації мають неабиякий вплив на свідомість людини. По-третє, це виробництво та поширення інформації, а також стрімкий розвиток механізмів управління інформаційними потоками. По-четверте, важливо, що вплив медіаосвіти на розвиток демократії у світі постійно зростає. По-п'яте, зростає роль і значення у світі візуальної комунікації та інформації. Шостим аспектом медіа педагог вважає виникнення «інформаційної економіки», перетворення інформації на товар, її приватизація. Медіаосвіта стає необхідною умовою підготовки молодого покоління до життя, яке стає все більш насиченим засобами масової комунікації, і це по-сьоме.

Л. Мастерман (1985) вважав, що медіаосвіта має продовжуватися все життя людини і бути спрямованим не просто на критичне розуміння, а й критичну автономію. Медіа, на переконання дослідника, це самостійне утворення щодо якого важливо зберігати самостійність та сприймати його критично.

Розглядаючи питання ролі медіаосвіти у формуванні критичного мислення особистості, слід акцентувати, що наша держава взяла курс на повноправне входження до Європейського Союзу, де медіаосвіті надається підвищена увага. У «Резолюції щодо медіаграмотності у цифровому світі», ухваленій Європейським парламентом (*European Parliament*, 2008) надаються рекомендації щодо конкретних шляхів реалізації цілеспрямованого розвитку медіаосвіти на різних освітніх рівнях й акцентується на її необхідності для країн ЄС.

В Україні посилену увагу медіаосвіті було приділено з прийняттям у 2010 році «Концепції впровадження медіаосвіти в Україні» (Найдьорова & Слюсаревський, 2016), яка в 2016 набула оновлення відповідно до реалій часу і російської воєнної агресії. Серед завдань медіаосвіти, зазначених у цьому документі, – сприяння формуванню: медіаінформаційної грамотності, під якою

вбачають комплекс умінь, знань, розуміння і відносин, які дають споживачам можливість ефективно і безпечно користуватися медіа, усвідомлено обирати, розуміти характер контенту і послуг, приймати рішення та користуватися повним спектром можливостей, які пропонують нові комунікаційні технології та медіаінформаційні системи, а також можливість захистити себе і свою сім'ю від шкідливого або вразливого інформаційного матеріалу; медіаімунітету особистості, який має виконати функцію протистояння особистості агресивному медіасередовищу і деструктивним медіа-інформаційним впливам, і покликане забезпечувати її психологічне благополуччя при споживанні медіапродукції та вміння оминати інформаційне «сміття» й захищатися від потенційно шкідливої інформації з урахуванням прямих і прихованих впливів; рефлексії і критичного мислення, що є актуальним предмету нашого дослідження, як «психологічних механізмів, які забезпечують свідоме споживання медіапродукції і саморегуляцію взаємодії з медіа на основі ефективного орієнтування в медіапросторі, адекватного та різнобічного оцінювання змісту, джерела, форми і якості надання інформації, її повноцінного і критичного тлумачення з урахуванням особливостей сприймання мови різних медіа, розвивають здатність протистояти зовнішній інформаційній агресії і пропаганді, деструктивним медіаінформаційним впливам» (с. 10). Також до основних завдань віднесено сприяння формування здатності до медіаторчості для компетентного і здорового самовираження особистості та реалізації її життєвих завдань, розвитку патріотизму, української ідентичності, згуртованості, солідарності, зокрема для подолання соціальних наслідків воєнних дій на Донбасі та окупації Криму, що набуває особливого значення після повномасштабного вторгнення в лютому 2022 року, покращення якості міжособової комунікації і приязності соціального середовища, доброзичливості в мережі стосунків, якості життя в значущих для особистості спільнотах.

Серед пріоритетних напрямів розвитку медіаосвіти в Україні, що зазначені в Концепції для нас актуальним є той, що спрямований на «створення системи

шкільної медіаосвіти, що закладає основу медіаосвіти протягом життя і передбачає розроблення психологічно обґрунтованих навчальних програм інтегрованої освіти для всіх класів загальноосвітніх шкіл, сприяння поширенню практики інтеграції медіаосвітніх елементів у навчальні програми з різних предметів» (с. 11), і те, у якій формі це реалізовуватиметься. Ефективна реалізація напряду впровадження медіаосвіти в освітній процес, за Концепцією, передбачає таку складову, як «шкільна медіаосвіта», яка містить інтегровану медіаосвіту (використання медіадидактики в межах чинних предметів), спеціальні навчальні курси, факультативи, гурткову, студійну та інші форми позакласної роботи. Далі акцентується на тому, що саме ця форма медіаосвіти спрямована переважно на формування критичного мислення, що є важливим для нашої наукової розвідки.

Разом із медіаосвітою застосовується також поняття «медіаграмотність» як один із результатів медіаосвіти, що покликаний формувати критичне мислення. У Концепції надається таке роз'яснення медіаграмотності – це «вміння користуватися інформаційно-комунікативною технікою, виражати себе та спілкуватися за допомогою медіазасобів, успішно здобувати необхідну інформацію, свідомо сприймати та критично тлумачити інформацію, отриману з різних медіа, відділяти реальність від її віртуальної симуляції, тобто розуміти реальність, сконструйовану медіаджерелами, осмислювати владні стосунки, міфи і типи контролю, які вони культивують» (с. 8).

Відтоді як людство почало здобувати інформацію не лише з книжок, виникла необхідність медіаосвіти в школах, адже сучасні діти від раннього дитинства почуваються комфортно у віртуальному світі, який несе їм неабиякі загрози. Саме ці діти зараз навчаються в школі. Їх, за влучним визначенням американських дослідників Ніла Хоува та Вільяма Штрауса (2014), називають поколінням Z. Це покоління, що народилося на початку 2000-х. Віртуальний світ їх оточує від народження і є для них цілком реальним, а телефон і планшет – це інструмент впевненого існування в ньому. Покоління Z прекрасно почувається в Інтернеті в різноманітних соціальних мережах. Мати акаунти по

всіх молодіжних мережах, здебільшого в Instagram чи TikTok, бути активним користувачем, знімати та монтувати телефоном власний медіапродукт у вигляді роликів, стримів для цих дітей, як правило, не проблема. Психологи і педагоги називають покоління Z здебільшого візуалами, аніж читачами, зауважуючи, як швидко вони знаходять і обробляють інформацію. Учені також відзначають, що на зміну поколінню Z уже приходить покоління, яке позначили першою літерою алфавіту – «Альфа». Це діти, народжені після 2010 року, і яких влучно називають «дітьми смартфонів» або Google babies.

З розвитком критичного розуміння природи медіа, прийомів, які вони використовують, та впливу, який вони здійснюють, пов'язував поняття медіаграмотності відомий американський дослідник масової комунікації Дж. Гербнер (1995), спираючись на визначення, що його надає Асоціація медіаграмотності провінції Онтаріо. Він розглядав медіаосвіту як формування широкої коаліції «для розширення свободи та розмаїття комунікації, для розвитку критичного розуміння медіа як нового підходу до ліберальної освіти» (с. 201).

Відома українська медіапсихологиня Л. Найденова (2013), досліджуючи проблему взаємодії дітей молодшого шкільного віку із мас-медіа, виокремлює такі її фази: розрізнення реальності та фантазії; розуміння медіа реальності; розуміння мотивів, дій і наслідків; самоконтроль і спокуса наслідування. Так, науковиця зауважує, що діти після 7 років спроможні не лякатись зображенням істот із жанру фентезі, на відміну від зовсім маленьких діточок, тобто вони їм уже підвладне уміння розрізняти реальність і фантазію; 8–9-річні – здатні проаналізувати штучну природу всіх медіа продуктів, що означає, що вони розуміють медіареальність; із 9 років діти вміють ставити себе на місце іншого, аби зрозуміти мотив дії актора, хоча в 9 років вони ще легко піддаються спокусі наслідування.

Критичне мислення як пріоритетне завдання медіаосвіти має, на думку медіадослідників В. Іванова та О. Волошенюк (2013), відображатися у її змісті, а саме, медіаспоживач має:

- 1) аналізувати, критично осмислювати і створювати медіатексти;
- 2) визначати джерела медіатекстів, їхні політичні, соціальні, комерційні, культурні інтереси й контекст;
- 3) інтерпретувати медіатексти й цінності, що несуть в собі медіа;
- 4) добирати відповідні медіа для створення та розповсюдження власних медіатекстів і залучення зацікавленої в них аудиторії;
- 5) уможлиблювати вільний доступ до медіа для споживання та виробництва власної медіапродукції.

Як ми вже констатували вище, Нова українська школа вважає медіаграмотність результатом медіаосвіти, однією з ключових компетентностей, що знаходить своє відображення в освітніх законодавчо-нормативних документах. Змістовою лінією «Досліджуємо медіа», прикладом мовно-літературної галузі, у Типовій освітній програмі за редакцією О. Савченко (2022) передбачено конкретні результати для кожного класу, серед яких – формування в учнів умінь аналізувати, інтерпретувати, критично оцінювати інформацію в медіатекстах та використовувати її, створювати прості медіапродукти через такі змістові лінії: «Узаємодіємо усно», «Читаємо», «Узаємодіємо письмово», «Досліджуємо медіа», «Досліджуємо мовні явища». Здобувачі початкової освіти мають сприймати прості медіапродукти; здатні обговорювати їхні зміст і форму, розмірковувати й розповідати, про що в них йдеться; визначати, кому і для чого його призначено. Також вони здатні пояснювати зміст вербальної і невербальної інформації в медіапродуктах; висловлювати свої думки і почуття після перегляду коміксів, дитячих журналів, афіш, реклами тощо. Важливим, як результат, є і вміння створювати власні прості медіапродукти (листівка, sms-повідомлення, фотоколаж).

Також Типовою освітньою програмою закладено формування медіаграмотності на уроках інтегрованого курсу «Дизайн і технології» у межах змістової лінії «Інформаційно-комунікаційне середовище». Здобувачі початкової освіти вчаться аналізувати інформацію, отриману з підручника, фотографій, каталогів, посібників, комп'ютерних програм, різноманітних

Інтернет-ресурсів, фільмів, радіопрограм тощо). І на уроках інформатики в початкових класах також передбачено формування умінь усвідомлювати роль інформації в житті людини і способи подання повідомлень, символів, кодування і декодування, а також уміння безпечно працювати з інформацією в Інтернеті.

Окрім інтеграції медіаграмотності в шкільні предмети, медіаосвіта передбачає й такі форми, як окремі курси, факультативи, студії. У 2014 році Академія української преси ініціювала розроблення програми для учнів 2–4 класів «Сходинки до медіаграмотності» (Літостанський та ін., 2014), яка спрямована поглиблення культурних знань молодих школярів, вивчення основ духовної культури суспільства, що сприяє розвитку спостережливості та критичного мислення, творчості та активності.

Аналогічні цілі має авторська навчальна програма для початкової школи «Я у медіапросторі» (Іванова & Кожанова, 2017), головною метою якої є виховати медіаграмотного учня, який спроможний перетворювати інформацію в знання; медіакомпетентного члена сучасного соціуму, який здатен не піддаватися медіаагресії та маніпуляціям. У Програмі вісім модулів, один із яких спрямований на розвиток критичного мислення як умову медіакомпетентності. Завдання реалізується через такі теми: критичний аналіз медіа текстів; маніпулятивні технології та психологічний захист від непотрібної інформації; уроки-практикуми «Створення медійного проєкту». Також авторами програми передбачено інтеграцію курсу «Я у медіапросторі» в навчальні предмети початкової школи.

Розглядаючи засоби медіаосвіти, які використовують автори як Типових програм, що передбачають інтегрування медіаграмотності в навчальні предмети, так і окремих курсів, вважаємо за доцільне описати і погляди науковців на їхнє визначення. Так, Г. Онкович (2020) розподіляє засоби медіаосвіти за такими показниками, ми вкажемо важливі для нашого дослідження:

- за типом основного засобу медіа (преса, радіо, кіно, телебачення, відео, комп'ютерні мережі та ін.);
- за каналом сприйняття (аудіо, відео, аудіовізуальні, знакові – текстові, графічні);
- за місцем використання (індивідуальні, групові, масові, домашні, робочі, транспортні та ін.);
- результатом впливу на особистість (розвиток світогляду, самопізнання, самовиховання, самонавчання, самоствердження, самовизначення, регуляція стану, соціалізація).

Більш відомим і поширеним є розподіл засобів медіаосвіти на: візуальні (друк, фото та все, що можна зобразити у будь-який спосіб); аудійні (звукові) та аудіовізуальні (кіно, телебачення, відео). Такої класифікації дотримуються О. Волошенюк (2020), Л. Масол (2020), Л. Хмарна (2021). Така класифікація дозволяє швидко зорієнтуватись у виборі засобів медіаосвіти для формування медіаграмотності загалом і розвитку критичного мислення зокрема на уроках в початковій школі.

Як дидактичні засоби навчання розглядає засоби медіаосвіти дослідниця Л. Петрик (2020). Вивчаючи специфіку та можливості їхнього використання в початковій школі, учена визначає функції засобів. По-перше, на думку авторки, це інструмент, за допомогою якого традиційні засоби виглядають як підготовка повідомлень, доповідей, презентацій мультимедіа тощо; по-друге, засоби медіаосвіти виступають помічником через роботу з електронними словниками, енциклопедіями, інтернет-порталами; по-третє, через підключення комп'ютерів до локальної або всесвітньої мереж, спілкування здійснюється у формі електронних листів або відео конференцій і є засобом комунікації; четверта позиція – медіазасоби – це інструмент моделювання дійсності, адже електронні медіа здатні відкривати штучні світи у межах навчального предмета у вигляді віртуальних екскурсій в музеї.

На чотири групи технічних та програмних засобів розподілили засоби медіаосвіти науковці О. Семеног та М. Ячменик (2019). Науковиці виділяють

засоби загального призначення, до них відносять програми обробки графічних зображень; обробки, нарізки, відтворення звуку й відео; редактори тощо; призначення лінгвометодичного – програми для створення сайтів, вебсторінок; мережеві та аудіовізуальні засоби. Це, на думку учених, мультфільми, фільми, теле- та радіопрограми. Також виокремлюють як креалізовані фото, комікси, буклети, шкільні газети.

Нам близька позиція дослідника І. Гуриненка (2012), який вважає, що всі засоби, які вчитель може використати для формування медіаграмотності, які він виокремив із загального інформаційного потоку та спеціально підібрав до конкретних навчальних потреб, виконують певні дидактичні завдання й, отже, прийнятні для розвитку критичного мислення. Учений також зробив спробу класифікування медіазасобів. Так, з огляду на задіяні аналізатори, він визначає зорові (візуальні), слухові (аудіальні), писемні (вербальні), синкретичні слухозорові (аудіовізуальні), слухозорописемні). Також класифікує медіазасоби як газетні, журнальні, радіо-, кіно-, теле- та інтернет-матеріали, залежно від виду засобів масової комунікації, які лягли в основу джерела медіатексту. А зважаючи на спосіб організації навчання, виокремлює аудиторні медіазасоби, із якими працюють безпосередньо в аудиторії, тобто, перше ознайомлення відбувається під час заняття, і позааудиторні – під час безпосереднього контакту із засобами масової інформації до заняття або після нього. У цьому вигляді це розглядається як завдання для самопідготовки. Ще одну групу засобів медіа І. Гуриненко виокремлює за походженням. Дослідник їх називає автентичними, тобто похідними від медіатекстів, та штучними – створеними спеціально для потреб освітнього процесу, до моменту навчання не оприлюдненими у засобах масової інформації. За кількістю осіб, залучених у роботу із засобами мас-медіа, автор виокремлює індивідуальні, парні, групові медіазасоби; за визначенням дидактичних завдань – наочні, інтеграційні, що забезпечують міжпредметні зв'язки, соціалізувальні, професійно-практичного спрямування, систематизувальні, індивідуалізаційні, активізувальні тощо.

Ми погоджуємося з позицією багатьох дослідників і вчителів, що формувати та розвивати критичне мислення необхідно практично на кожному предметі, а не тільки на уроках мовно-літературної галузі, у якій виокремлено змістову лінію «Досліджуємо медіа». Розробляючи систему вправ для формування та розвитку критичного мислення засобами медіаосвіти, ми передбачали, що вона має містити вправи із використанням візуальних, аудіальних та аудіовізуальних медіа, спрямовані на розуміння специфіки медіаресурсів та їхнього впливу на користувачів; розрізнення різних жанрів медійного контенту та їхню специфіку; уміння визначати об'єктивність джерела, розрізняти правдиву й неправдиву інформацію, аналізувати медіатексти та робити висновки й створювати власні. Схематично система вправ унаочнена на рис. 1.

Розробляючи систему, ми послуговувалися методичними розробками О. Волошенюк (2020), О. Волощенко (2020), О. Козак (2020), О. Ганик (2022), Л. Гринчук (2021), В. Голощапова (2018), Г. Дегтярьової (2018), І. Іванової (2017), Л. Петрик (2020), Л. Хмарної (2021), О. Чорного (2020), які докладно розглядають роль засобів медіаосвіти у формуванні критичного мислення шляхом інтеграції знань із медіаграмотності на уроках у початковій школі. А також спиралися на матеріали вчителів-практиків, викладені на Порталі «Медіаосвіта і медіаграмотність» та на платформі «Тулбокс із медіаграмотності для вчителів».

Ми намагалися врахувати інтереси сучасного покоління учнівства до різноманітних медіа й передбачили вправи, які покликані формувати критичне розуміння готових медіатекстів та створення власних.

Акцентуємо, систему вправ розроблено для застосування насамперед на уроках математики й інтегрованих курсів «Я досліджую світ» та «Мистецтво, а також на тематичних годинах спілкування.

Перша група вправ спрямована на розвиток критичного мислення засобами медіаосвіти на уроках математики у 4-му класі. Наведемо приклад.

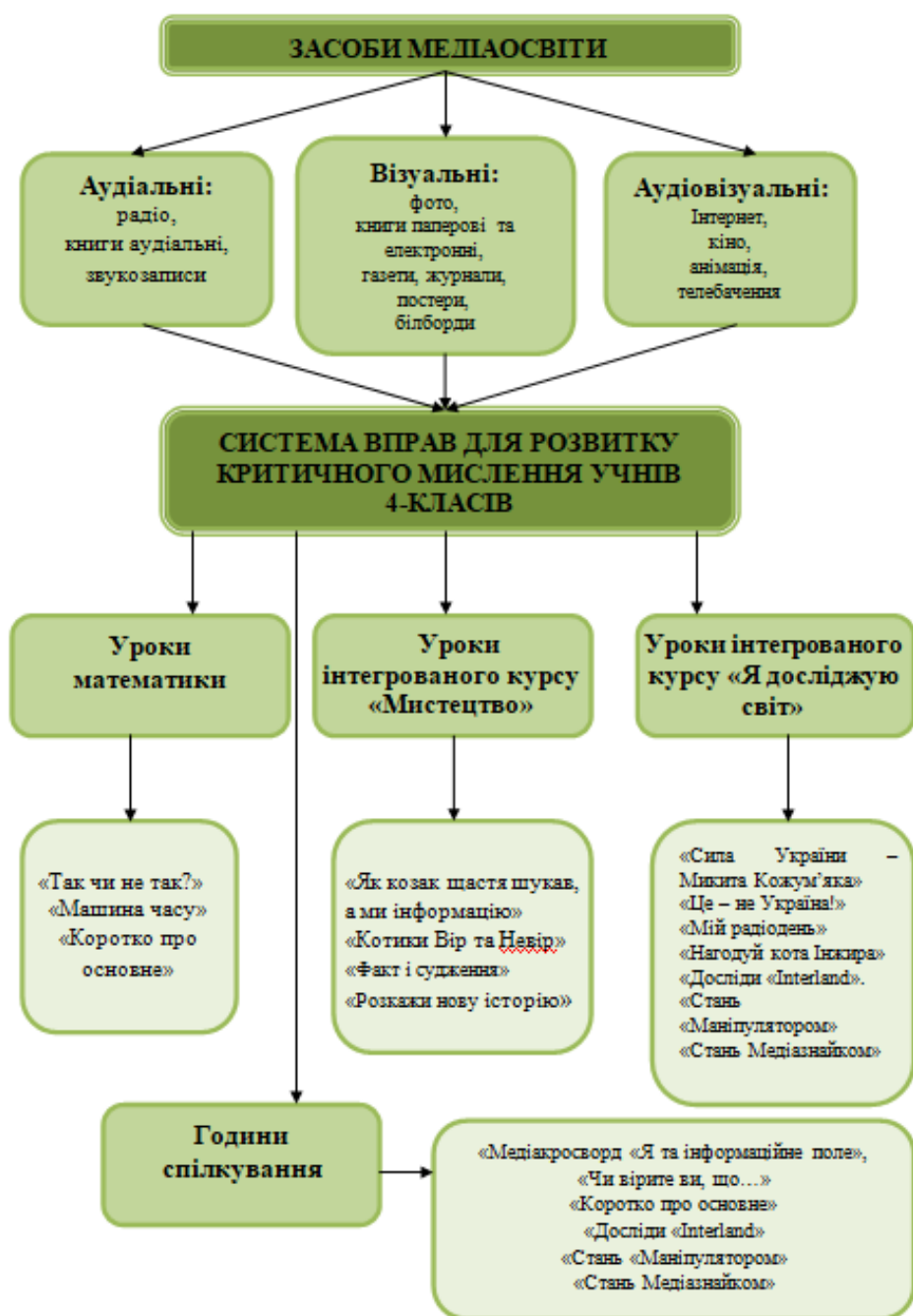

Рис. 1. Система вправ для формування і розвитку критичного мислення засобами медіаосвіти

Вправа 1. «Так чи не так?»

Мета: розвивати в учнів уміння аналізувати інформацію

Завдання: учити знаходити підтвердження правильної позиції в медіатексті, порівнювати і аналізувати, оцінювати твердження.

Для вправи необхідно виготовити картки, куди учні вписують номер відповідний порядковий номер твердження (рис. 2).

1. Один кілограм – одиниця вимірювання довжини.
2. Ромб це чотирикутник.
3. Прямокутник – це завжди квадрат.
4. В 1 тонні завжди 10 центнерів.
5. Довжина сторони квадрата дорівнює 6 см. Його периметр – 16 см.
6. Чи можна цей текст вважати задачею: «У школі навчаються 113 дівчат і 121 хлопець. Скільки птахів на дереві за вікном?»?
7. Чи є в цьому тексті «зайва» інформація: «Діти посадили на пустирі фруктові дерева – 5 яблунь, 8 беріз, 7 вишень»?
8. Сума всіх сторін прямокутника – його площа.

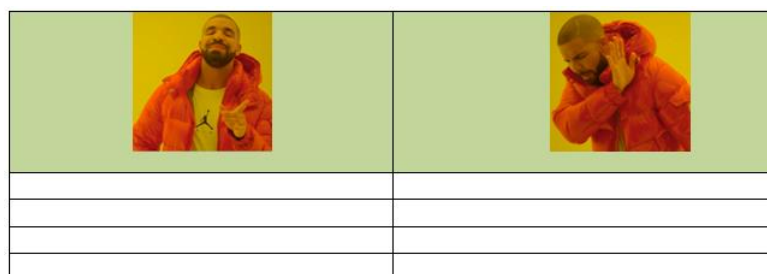

Рис. 2. Картка для виконання вправи

Замість слів «Так чи Не так» використано мем. Зазначимо, що мем – це, як правило, жартівлива картинка, розповсюджувана в Інтернет-просторі, одиниця культурної інформації, яка набула популярності з розвитком соціальних мереж і вірусної реклами. Діти зазвичай активно використовують меми в публічному дискурсі.

Друга група вправ була спрямована на розвиток критичного мислення засобами медіаосвіти на уроках інтегрованого курсу «Мистецтво» в 4-му класі. Цей курс, на нашу думку, має великий медіаосвітній потенціал, адже медіа завжди пов'язані з мистецтвом у різних його проявах: література, фото- та кіномистецтво, образотворче та музичне.

Ми звернулися до практичних напрацювань авторів посібника «Методика формування вмінь із медіаграмотності на заняттях з інтегрованого курсу «Мистецтво» в НУШ» О. Волошенюк (2020) та О. Чорного (2020). Автори

пропонують вісім основних методик із декодування рухових зображень: «Постав на паузу», «Звук і зображення», «Відстеж кадр», «Верх і низ», «Залучи аудиторію», «Переклад», «Порівняй медіа», «Моделювання».

Вправа 2. «Як козак щастя шукав», а ми інформацію.

Мета: розвивати в учнів уміння аналізувати інформацію

Завдання: учити знаходити джерело медіатексту, його призначення, аудиторію.

Учитель говорить назву анімаційного фільму «Як козак щастя шукав» (Мистецька агенція Наш Формат, 2011) (рис. 3) до демонстрації й запитує:

Як ви думаєте, про що цей фільм, почувши назву?

Яким може бути його жанр?

Хто, на вашу думку, головний герой?

А які можуть бути ще герої?

Далі мозковим штурмом учні визначають, чи назва ідентифікує медіатекст та «продає» його аудиторії; чи відсилає чітко до жанру та мети або ж назва маскує це, щоб викликати цікавість. Після перегляду фільму учитель розповідає про Володимира Дахна – українського режисера анімаційного кіно, який окрім цього фільму створив серію про козаків, і пропонує низку запитань:

Це факт чи вигадка?

Для кого цей анімаційний фільм створено?

Про що це?

Хто це зробив?

Хто ним володіє?

Чому він створений?

Які фахівці були залучені до його створення? (дивимося на титри).

Далі пропонує учням:

- створити власну версію фіналу фільму, де, наприклад, якби козак залишився вірним своїй мрії;
- «озвучити» фільм, адже він без слів, тобто написати можливі діалоги.

Рис. 3. Скриншот мультфільму «Як козак щастя шукав»

Кілька розроблених вправ, у яких задіяні фото, на нашу думку, можна використовувати при реалізації змістової лінії «Сприймання та інтерпретація мистецтва», яка спрямована на пізнання цінностей, що несуть твори мистецтва. Учитель нагадує про історію виникнення такого медіа як фото. І говорить про його медійні якості, акцентуючи, що цей винахід дав людям візуальне сприйняття світу, адже на світлинах залишаються моменти життя людини. Фото виконує функцію збереження пам'яті минулого, історичних фактів. Без фотографій важко уявити сучасні мас-медіа. Фотографія вважається найпростішою з медіатекстів, і хоча вона дуже схожа з картинами, усе ж таки відрізняється від неї своєю «документальністю». Наведемо приклад такої вправи, яка спрямована на виявлення фейкової інформації. З 2014 року фотографію активно використовує Російська Федерація в інформаційній війні. Фотофейки стали зброєю масового ураження проти українського народу. Вони широко розповсюджуються по менеджерах і соціальних мережах, аби сіяти сумніви і переконувати аудиторію у правдивості поданої інформації. Це інструмент дезінформації й маніпулювання, здатний викликати агресію, сіяти паніку, змінювати уставлену думку, залякувати, зневірювати, переконувати аудиторію за допомогою вигаданих фактів.

Вправа 3. Котики Вір та Невір

Мета: розвивати в учнів критичне мислення, уміння аналізувати інформацію.

Завдання: учити знаходити першоджерело медіатексту і перевіряти фото на достовірність, виявляти фотофейки.

Учням пропонується низка фотографій (рис. 4), які подаються в соцмережах, як правдиві і які, як правило, збирають масу вподобайок. За допомогою найпростішого інструменту перевірки фото «Google картинки», учні перевіряють спочатку начебто невинні неправдиві фото, пробують передбачити, із якою метою вони створені, що несуть, які емоції викликають. Потім разом з учителем розбирають фото, створені для маніпулювання свідомістю і розпалення міжнаціональної ворожнечі. Знайдені правдиві фото і подані неправдиві потрібно заносити в таблицю, де замість слів *Котики Вір і Невір* (рис. 5).

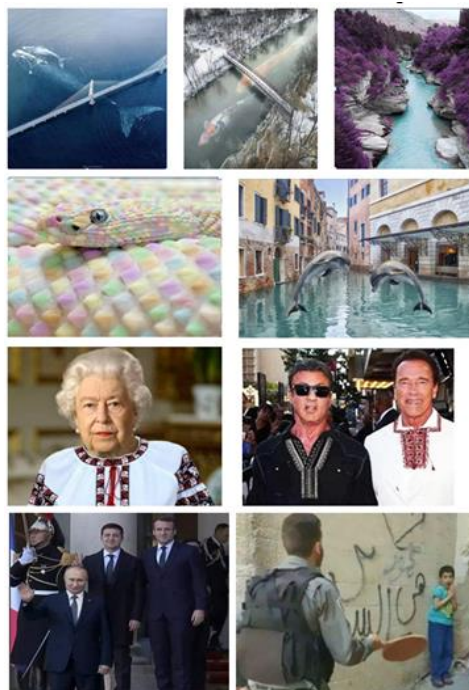

Рис. 4. Фото для верифікації під час вправи

Рис. 5. Картка для виконання вправи

Розвиток критичного мислення здобувачів початкової освіти неможливий без чіткого розрізнення ними фактів і суджень. Факт – це подія або явище, що дійсно відбулося. Факт завжди об’єктивний, існує незалежно від людини. Його правдивість доведена. Судження – особиста думка людини, яку можна підтвердити або спростувати. Саме судження здатне впливати маніпулятивно на свідомість споживача. Тому розроблена система вправ містить завдання, що передбачають розрізнення фактів і суджень. Як приклад наведемо вправу, у якій треба діяти від зворотного, тобто сформулювати факти і судження, спираючись на зображення. Вправа проводиться для закріплення понять «факт і судження».

Вправа 4. Факт і судження.

Мета: розвивати в учнів критичне мислення, уміння аналізувати інформацію.

Завдання: закріпити уміння розрізняти факти і судження; учити критично ставитися до можливого маніпулювання.

Учитель роздає картки з репродукціями картин українських художників (Учасники проєктів Вікімедіа, 2012) (рис. 6) і пропонує в таблиці (рис. 7) сформулювати факт і судження за зразком.

Рис. 6. Картки з репродукціями для виконання завдання

	
Хати, укриті снігом.	Я думаю, що снігу дуже багато.
	На мій погляд...
	Я підозрюю, що...
	Мені здається, що...
	Для мене це...

Рис. 7. Картка для виконання вправи

Ще одна група вправ розроблена для використання на уроках інтегрованого курсу «Я досліджую світ». На думку науковців і педагогів-практиків, цей курс максимально сприяє формуванню в учнів початкової школи цілісної картини світу в процесі опанування ними соціального досвіду, що, власне, і є його метою, і охоплює майже всі освітні галузі. На уроках «ЯДС» учні отримують систематизовані знання про природу і суспільство, ціннісні орієнтації в різних сферах життєдіяльності та способи дослідницької діяльності, також набувають наукової й технологічної грамотності, розв’язуючи проблеми. За Державним стандартом початкової загальної освіти (2018) учні 4-х класів уже мають уміти висловлювати припущення про достовірність інформації, яку вони отримують із цифрових джерел, розрізняти факти і судження, відповідально використовувати цифрові технології для власної безпеки, регулювати власний час роботи й дозвілля в інформаційному просторі. У підручниках «ЯДС» різних авторських колективів чітко простежується реалізація завдання формування критичного мислення. Учні вчаться розрізняти істинні та хибні висловлювання, порівнювати відповідні медіатексти, розуміти цілі й наміри інтернет-користувачів при розміщенні ними інформації, визначати джерела, потрібні для її підтвердження або спростування, шукати підтвердження в різних джерелах. Розвиваючи навички критичного мислення здобувачі початкової освіти вчаться цитувати та вказувати джерела запозичених ідей чи матеріалів, визначати авторство того чи іншого медіатексту, шанувати права творців медіапродуктів та дотримуватися правил авторського права. Кожний підручник містить оригінальні вправи. Нашим

завданням було розширити перелік вправ, спрямованих на розвиток критичного мислення. У розроблену нами систему прав ми включили завдання, пов'язані з реалізацією громадянської, історичної та соціальної освітніх галузей. Наведемо приклад.

Вправа 5. Сила України – Микита Кожум'яка

Мета: розвивати в учнів критичне мислення, уміння аналізувати інформацію.

Завдання: учити аналізувати аудіовізуальні медіатексти, аргументувати і доводити свою думку.

Учитель готує декілька відеофрагментів анімаційного фільму-фентезі «Микита Кожум'яка» (FILM.UA Group, 2019) режисера Манука Депояна. Після перегляду фрагментів він пропонує знайти у фрагментах усі, на думку дітей, докази того, що Микита – український герой. Вправа розв'язується мозковим штурмом. Учні зупиняються на певному кадрі й аргументовано доводять свою думку. Учитель записує доводи на дошці на зразок: Микита говорить українською; хата вкрита соломомою тощо (рис. 8).

Рис. 8. Скриншоти фрагментів анімаційного фільму «Микита Кожум'яка»

Також можна використовувати інші українські анімаційні продукти, наприклад, «Котигорошко» (Козак Мамай, 2019) режисера. Б. Храневича (рис. 9).

Рис. 9. Скриншоти фрагментів анімаційного фільму «Котигорошко»

Ще одна вправа також передбачає використання анімаційного медіапродукту, але завдання складніше і потребує значної допомоги вчителя. На жаль, діти в Україні ще активно активно переглядають російський мультфільм «Три богатирі і морський цар» (Три богатыря, 2017), де просуваються пропагандистські наративи про Росію як справжню наступницю Київської Русі. Тому вправа спрямована на їхнє розвінчування.

Вправа 6. Це – не Україна!

Мета: розвивати в учнів критичне мислення, уміння аналізувати інформацію.

Завдання: учити аналізувати аудіовізуальні медіатексти, викривати маніпуляції і пропаганду, аргументувати і доводити свою думку.

Учитель демонструє декілька фрагментів анімаційного фільму «Три богатирі і морський цар» і пропонує знайти ті кадри, які унаочнюють пропагандистські наративи. Якщо дітям буде складно, учитель пропонує переглянути кадри, які він відібрав, і пояснити, які деталі вказують на те, що інформація спотворена (рис. 10).

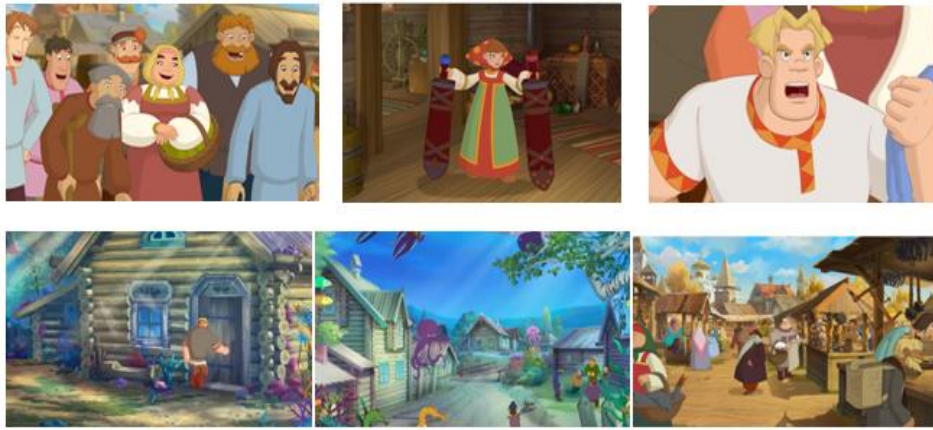

Рис. 10. Картка для виконання вправи

До системи вправ для розвитку критичного мислення здобувачів початкової освіти ми вважали за потрібне додати для використання на уроках «Я досліджую світ» онлайн-ігри, які містяться на «Порталі медіаосвіти і медіаграмотності» Академії української преси. Критично сприймати й усвідомлювати всі ризики та небезпеки віртуального світу – онлайн-хуліганство, кібербулінг, шахрайство тощо – покликана навчити гра, яку ми включили в систему вправ. Це розроблена Google Україна у співпраці з Міністерством освіти і науки та Міністерством цифрової трансформації українськомовна версія онлайн-гри «Interland: Безпека дітей в Інтернеті» (2023).

Вправа 7. Досліди «Interland».

Мета: розвивати в учнів критичне ставлення до медіатекстів.

Завдання: учити аналізувати медіатексти; сприяти набуттю умінь розпізнавати маніпуляцію і пропаганду; формувати навички безпечного перебування в медіапросторі.

Гра передбачає віртуальні мандри разом із жителями міста, інтернавтами по чотирьох точках: «Королівство доброти», «Річка реальності», «Уважна гора», «Вежа зі скарбами» (рис. 11). Там гравці мають обрати правильне рішення із запропонованих і набрати бали, виконуючи різні завдання, а саме: дізнатися, як чесно поводитися в мережі; навчитися розпізнавати фейки і

безпечно ділитися інформацією в мережі; тримати персональну інформацію у безпеці, боротися з хакерами та кіберхуліганами.

Рис. 11. Скриншоти онлайн-гри «Interland: Безпека дітей в Інтернеті»

Ще одна онлайн-гра «Критикотики» (2021), важлива для розвитку критичного мислення учнів, розроблена експертами громадської спілки «Освіторія» в 2021 році, була спричинена першим карантинном COVID-19, адже тоді з'явилося багато непотрібної і фейкової інформації. Ця гра існує і в настільному варіанті й може використовуватися і в такий спосіб на годинах спілкування.

Вправа 8. Нагодуй kota Інжира

Мета: розвивати в учнів критичне ставлення до медіатекстів.

Завдання: учити аналізувати медіатексти; сприяти набуванню умінь розпізнавати приховану рекламу й маніпуляцію, суб'єктивні переконання, стереотипи.

Гра складається з понад 40 завдань із когнітивних упереджень, що зумовлені проблемами в обробленні інформації, стереотипами тощо.

Учням необхідно «нагодувати» головного героя kota Інжира корисною їжею – правильними відповідями – і отримати за це якомога більше фішек. Завдання спрямовані на виявлення фейків, прихованої реклами, маніпуляції тощо (рис. 12).

Рис. 12. Скриншоти онлайн-гри «Interland: Безпека дітей в Інтернеті»

Окрім уроків математики, інтегрованих курсів «Мистецтво» і «ЯДС», система вправ для розвитку критичного мислення здобувачів початкової передбачає завдання, які можна використовувати на годинах спілкування, адже ця форма шкільної роботи має значні освітній потенціал. Учителем мають бути створені умови, за яких учні навчатимуться не тільки самостійно здобувати необхідну інформацію, свідомо її вживати, а також створювати власний якісний медіапродукт. Безумовною перевагою такої форми роботи є те, що увесь час можна присвятити саме обраній темі. Пропонуємо таку тематику годин спілкування: «Моє медіаполе», «Факт – так. Фейк – ні», «Я – диктор», «Мій безпечний інтернет», «Я – ТікТок-блогер». Наведемо приклади вправ для використання на годині спілкування на тему: «Факт – так. Фейк – ні».

Вправа 14. «Чи вірите ви, що...»

Мета: розвивати в учнів критичне ставлення до медіатекстів

Завдання: учити аналізувати медіатексти; розпізнавати фейкову інформацію; учити знаходити першоджерело медіатексту і перевіряти фото на достовірність; формувати навички безпечного перебування в медіапросторі.

Вправа, розроблена вчителькою Оксаною Ганик (Ганик, б. д.) «Чи вірите ви, що...», яку ми розширили, додавши свої матеріали (рис. 13–18).

1....що маленька дівчинка може зібрати великий стадіон? (Ukrinform TV, 2022).

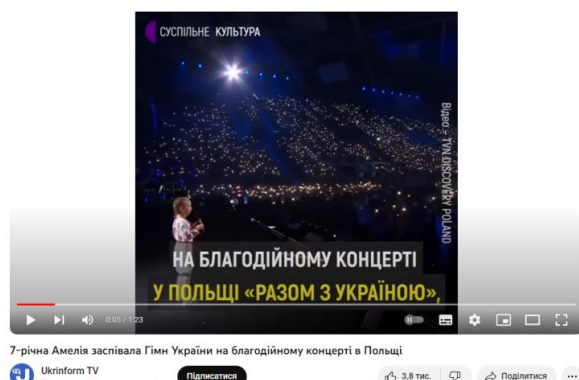

Рис. 13. Скриншот відео для вправи

2....що один маленький хлопчик може зробити пісню відомою на весь світ?
(Новини.LIVE, 2022).

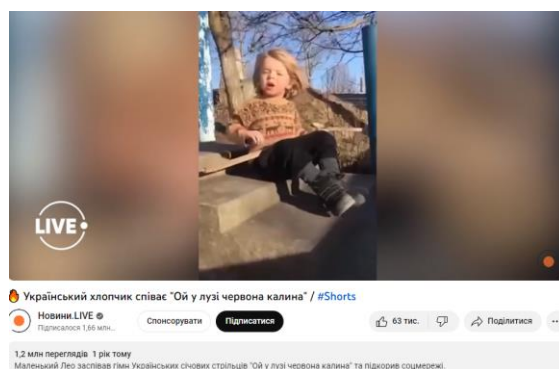

Рис. 14. Скриншот відео для вправи

3....що священник може стати діджеєм? (Alex pl, 2022).

Рис. 15. Скриншот відео для вправи

4....що український хлопець переміг 304 учасника Всесвітньої олімпіади?
(Дар'єва, б. д.).

Цього хлопця з сільської(!) школи на Кіровоградщині звати Антон Ципко. Він переміг на Всесвітній олімпіаді з інформатики в Тегерані (304 учасника з 84-х країн світу)! І про нього нічого не сказав ні один великий телеканал, ні одна велика газета! Підтримаємо його репостами!

Рис. 16. Скриншот зображення для вправи

5....що Меджибізька фортеця найкраща серед 2000 країн? (Учасники проєктів Вікімедіа, 2009).

Дивіться - це Меджибізька фортеця!!! Вона визнана найкращою фортецею світу серед усіх 10500 замків і фортець світу із 2000 тисяч країн світу!!!
І про це нічого не сказав ні один великий телеканал, ні одна велика газета України.
Давайте підтримаємо твердиню репостами!!!

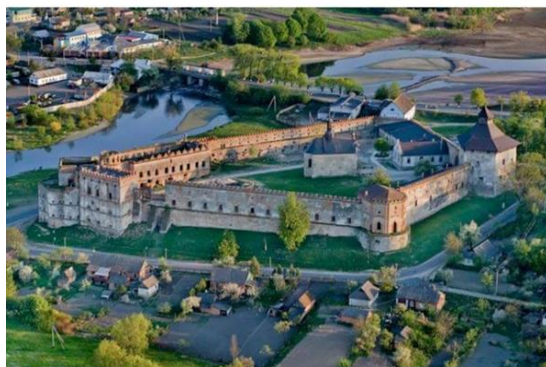

Рис. 17. Скриншот зображення для вправи

6. ...що цей хлопець переміг 100500 учасників Всесвітньої олімпіади з мемів? (Українська правда. Життя, 2018).

Цього хлопця з черкаської школи звали Олександр Лінник. Він переміг у всесвітній олімпіаді з мемів у Горішніх Плавнях (100500 учасників з 9000 країн світу) і про нього нічого не сказав ні один великий телеканал, ні одна велика газета! Підтримаємо його репостами!

Рис. 18. Скриншот зображення для вправи

Свої відповіді учні фіксували в такій таблиці (рис. 19).

Дівчинка і стадіон	Хлопчик прославив пісню	Священник-ліджей	Антон Ципко переміг в олімпіаді	Меджибізька фортеця найкраща у світі	Олександр Лінник переміг в олімпіаді

Рис. 19. Картка для виконання вправи

Отже, критичне мислення є одним із найбільш ефективних інструментів розвитку особистості учня початкової школи в умовах інформатизації суспільства та реформування національної системи освіти, особливо з урахуванням воєнного стану в країні через повномасштабну агресію РФ. Шкільна медіаосвіта загалом та її засоби зокрема мають великий дидактичний потенціал для формування та розвитку критичного мислення покоління «альфа», яке зараз навчається на початковій ланці освіти і має досить упевнений цифровий досвід ще до школи. Розроблену систему вправ,

спрямовану на формування, розвиток і підвищення рівня критичного мислення, можна застосовувати в початковій школі на уроках інтегрованих курсів «Я досліджую світ», «Мистецтво», уроках математики, а також на тематичних годинах спілкування.

Література:

1. Alex pl (2022, 20 квітня). *Польський священник увімкнув «Ой, у лузі червона калина» під час служби* [Відео]. YouTube. URL : <https://www.youtube.com/watch?v=cjB-kjQzsmQ>.
2. Basyrul Muvid, M., Septiawan, Y., Arafat Lubis, M., & Husniyatus Salamah Zainiyati, H. (2022). Shaping socio-critical thinking of junior students using problem-based learning and inquiry strategy. *International Journal of Evaluation and Research in Education (IJERE)*. Vol. 11, No. 2, June, 780–789.
3. Bloom, B. (1994). *Taxonomy of educational objectives: The classification of educational goals: Handbook I, cognitive domain*. New York: Longman.
4. European Parliament resolution of 16 December 2008 on media literacy in a digital world (2008/2129 (INI)). (2008). *European Parliament*. URL : <https://tinyurl.com/ubwt76rk> (дата доступу: 18.12.2023).
5. FILM.UA Group (2019, 22 серпня). *Микита Кожум'яка – повнометражний анімаційний фільм!* [Відео]. YouTube. URL : <https://www.youtube.com/watch?v=iUIbIK2zN8Q&t=27s>.
6. Gerbner, G. (1995). Educators Activists Organize to Promote Media Literacy in U.S. *The New Citizen*, Vol. 2, (2).
7. Google Україна (2023, 17 квітня). *Interland: Безпека дітей в Інтернеті*. [Відеогра]. https://beinternetawesome.withgoogle.com/uk_ua/interland.
8. *Grunwald Declaration on Media Education*. (1999). URL : <https://www.unesco.org/archives/multimedia/document-4333> (дата доступу: 04.12.2023).
9. Haskins G. R. (2006). Practical Guide To Critical Thinking. URL : <https://tinyurl.com/3cfrxryv> (дата доступу: 01.02.2024).
10. Masterman, L. (1985). *18 Principles of Media Education*. URL : <https://tinyurl.com/mrytpajd> (дата доступу: 01.02.2024).
11. McLuhan, Marshall (1994). Understanding Media The extensions of man. URL : <https://designopendata.files.wordpress.com/2014/05/understanding-media-mcluhan.pdf>
12. René van der Veer, Zavershneva E. (2018). The final chapter of Vygotsky's Thinking and Speech: A reader's guide. *Journal of the History of the Behavioral Sciences by Wiley Periodicals*. URL : <http://surl.li/ebcjt> (дата доступу: 11.12.2023).
13. *The ABC of XYZ. Academia*. (2014). Доступно з: <http://bit.ly/34ogAin> (дата доступу: 25.02.2024).
14. Ukrinform TV (2022, 22 березня). *7-річна Амелія заспівала Гімн України на благодійному концерті в Польщі* [Відео]. YouTube. URL : <https://tinyurl.com/mv8jp7zr>.
15. Бабич, Л. (2021). *Критичне мислення як засіб формування та розвитку творчих здібностей учнів початкової школи (із досвіду роботи). Використання графічних організаторів на уроках «Я досліджую світ»*. URL : <https://tinyurl.com/33fd78cp> (дата доступу: 02.02.2024).
16. Бакка, Т., Голощапова, В., Дегтярьова, Г., Євтушенко, Р., Іванова, І., Крамаровська, С., Мелешенко, Т., & Шкребець, О. (2017). *Медіаграмотність та критичне*

- мислення в початковій школі : посіб. для вчителя. (О. Волошенюк, Г. Дегтярьової, В. Іванова, ред.). Київ: ЦВП, АУП.
17. Белкіна-Ковальчук, О. (2018). Роль критичного мислення в сучасній освіті. *Сучасні інформаційні технології та інноваційні методики навчання в підготовці фахівців: методологія, теорія, досвід, проблеми*. Вип. 52, 219–224.
 18. Волошенюк, О. В., & Чорний, О. В. (2020). *Методика формування умінь з медіаграмотності на заняттях з інтегрованого курсу «Мистецтво» в НУШ : навч.-метод. посіб.* Київ: Академія української преси, Центр Вільної Преси.
 19. Волощенко, О., & Козак, О. (2020). *Інтеграція медіаграмотності в навчальний предмет «Я досліджую світ» : навч.-метод. посіб.* Київ: Академія української преси, Центр вільної преси.
 20. Ганик, О. (б. д.). *Вправи на розвиток критичного мислення з елементами медіаграмотності на тему війни на уроках в початковій школі | Портал Медіаосвіти і Медіаграмотності*. Портал Медіаосвіти і Медіаграмотності | Портал з медіаосвіти і медіаграмотності для викладачів, вчителів, батьків, підлітків та дітей. URL : <https://tinyurl.com/3tnbehkh>.
 21. Гринчук, Л. В. (2021). *Медіаосвіта на заняттях із математики*. (О. В. Волошенюк, В. Ф. Іванова, ред.). Київ: АУП, ЦВП.
 22. Гуриненко І. Ю. (2012) *Педагогічні умови застосування засобів мас-медіа у професійній підготовці майбутніх державних інспекторів з пожежної безпеки*. [Автореф. дис. канд. пед. наук, Уман. держ. пед. ун-т ім. П. Тичини]. URL : <http://irbis-nbuv.gov.ua/publ/REF-0000494660>
 23. Дар'єва, Я. (б. д.). *17-річний геній із сільської школи на Кіровоградщині: "Золото" з міжнародної олімпіади і каліфорнійський коледж – це тільки початок*. Медіапортал DOZOR. URL : <https://tinyurl.com/4x9dy3pf>.
 24. Дегтярьова, Г., & Голощапова, В. (2018). Фотографія на уроках у початковій школі. *Збірник статей Шостої міжнародної науково-методичної конференції з медіаосвіти та медіаграмотності* (с. 60–72). Київ: Центр Вільної преси, Академія української преси.
 25. *Державний стандарт початкової освіти*. (2018). URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/87-2018-%D0%BF#Text> (дата доступу: 15.12.2023).
 26. Іванов, В. Ф., & Волошенюк, О. В. (ред.-упоряд.). (2013). *Медіаосвіта та медіа грамотність : підручник*. (В. В. Різуна, наук. ред.). Київ: Центр Вільної Преси.
 27. Іванова, І. Б., Кожанова, А. Ю. (2017). *Я у медіапросторі. Навчальна програма для початкової школи загальноосвітніх навчальних закладів*. URL : https://www.aup.com.ua/ml/Program_mediaorostir_2017.pdf (дата доступу: 01.12.2023).
 28. Коваленко, Н. В. (ред.). (2019). *Дослідження медіаграмотності: проєкт школи та університету*. Суми: ФОП Цьома С. П.
 29. Козак Мамай (2019, 10 червня). *Котигорошко (1970) мультфільм (українською)* [Відео]. YouTube. URL : <https://www.youtube.com/watch?v=G3orFlmqUm4>
 30. Козира, В. М. (2017). *Технологія розвитку критичного мислення у навчальному процесі : навч.-метод. посіб. для вчителів*. Тернопіль: ТОКІППО.
 31. Колток, Л., & Білецька, Л. (2019). Критичне мислення учнів початкової школи як психолого-педагогічний феномен. *Молодь і ринок*. (9 (176)), 66–70. URL : http://nbuv.gov.ua/UJRN/Mir_2019_9_14 (дата доступу: 13.05.2023).
 32. *Концепція Нової української школи (нова редакція)*. (2016). URL : <https://www.slideshare.net/tsnua/ss-70132344> (дата доступу: 01.02.2024).

33. *Критичне мислення на другому місці найзатребуваніших компетенцій у 2020.* (2016, 2 вересня). Освітня платформа «Критичне мислення». URL : <https://tinyurl.com/w2fyjj6r> (дата доступу: 01.03.2024).
34. Кроуфорд, А., Саул, В., Метьюз, С., Макінстер, Д. (2008). *Технології розвитку критичного мислення учнів.* (О. Пометун, наук. ред., передм.). Київ: Вид-во «Плеяди».
35. Літостанський, В. В., Даниленко, В. І., Мележик, В. П., Іванова, Т. В., Волошенюк, О. В., & Іванов, В. Ф. (розроб.). (2014). *Сходинки до медіаграмотності : програма для загальноосвітніх навчальних закладів 2-4 класів із навчанням українською мовою, а також російською та іншими мовами національних меншин.* Київ: АУП, ЦВП.
36. Лячинська, О. (2021). *Критикотики: розвиваємо критичне мислення з котом Інжиром* — журнал | «Освіторія». Освіторія Медіа. Доступно з: <https://tinyurl.com/uck9ktrh> (дата доступу: 15.02.2024).
37. Масол, Л. М. (2020). *Нова українська школа : методика навчання інтегрованого курсу «Мистецтво» у 3–4 класах на засадах компетентнісного підходу : навч.-метод. посіб.* Київ: Генеза.
38. Матоніна, Р. (2013). *Розвиток критичного мислення учнів початкових класів : посібник.* Харків: Вид. група «Основа». URL : <http://surl.li/ebpal> (дата доступу: 12.12.2023).
39. Мистецька агенція Наш Формат (2011, 12 липня). *Як козак щастя шукав* [Відео]. YouTube. URL : <https://www.youtube.com/watch?v=611yLFOGGCE>
40. Найдьонова Л. А., Слюсаревський М. М. (ред.). (2016). *Концепція впровадження медіаосвіти в Україні (нова редакція).* Київ.
41. Найдьонова, Л. А. (2013). Медіаосвіта в Україні: особливості реалізації соціально-психологічної моделі. *Шкільний бібліотечно-інформаційний центр.* (4), 91–97.
42. Новини.LIVE (2022, 31 березня). *Український хлопчик співає "Ой у лузі червона калина"* / #Shorts [Відео]. YouTube. URL : <https://www.youtube.com/watch?v=cIJiM1jKyOE>
43. Онкович, Г. В. (2020). Розвиток медіадидактики вищої школи: український досвід. *Обрії друкарства.* (1 (8)), 130–150. URL : <https://tinyurl.com/4xkk36gr> (дата доступу: 01.02.2024).
44. Петрик, Л. В. (2020). *Підготовка майбутнього вчителя початкової школи до застосування медіазасобів на уроках іноземних мов.* [Дис. канд. пед. наук (доктора філософії), Київ. ун-т ім. Б. Грінченка].
45. Пометун, О. (2020). *Нова українська школа: розвиток критичного мислення учнів початкової школи : навч.-метод. посіб.* Київ: Видавничий дім «Освіта».
46. Савченко О. Я. (кер.). (2022). *Типові освітні програми (МОН України) для 3–4 класів НУШ МОН України.* URL : <https://tinyurl.com/2advnuyb> (дата доступу: 03.03.2024).
47. Семенов, О. М., Ячменик, М. М. (2019). *Мовно-методична підготовка майбутнього вчителя-словесника до використання засобів медіаосвіти : монографія.* Суми: Вид-во СумДПУ ім. А. С. Макаренка.
48. Старагіна, І. П., Волошенюк, О. В., Мокрогуз, О. П., Ганик, О. В. (2021). *Нова українська школа: організація медіаосвіти в початковій школі : навч.-метод. посіб.* Київ: ПРОПАПР.
49. Терно, С. (2015). *Методика розвитку критичного мислення старшокласників у процесі навчання історії.* [Автореф. дис. д-ра пед. наук, Національний педагогічний університет імені М. П. Драгоманова]. URL : <https://tinyurl.com/52wchnft>.
50. Три богатиря (2017, 28 грудня). *Три богатыря и морской царь | Мультфильм для всей семьи* [Відео]. YouTube. URL : <https://www.youtube.com/watch?v=nZr48ZBBvzI>

51. Українська правда. Життя. (2018, 19 березня). *Фейк на 20 тисяч репостів. Як українець у Facebook експериментував.* URL : <https://life.pravda.com.ua/society/2018/03/19/229641/>
52. Учасники проєктів Вікімедіа. (2009, 29 серпня). *Меджибізький замок — Вікіпедія.* Вікіпедія. URL : https://uk.wikipedia.org/wiki/Меджибізький_замок
53. Учасники проєктів Вікімедіа. (2012, 19 серпня). *Список українських художників — Вікіпедія.* Вікіпедія. URL : https://uk.wikipedia.org/wiki/Список_українських_художників
54. Халперн, Д. (2010). *Психологія критического мышлення.* Доступно з: <https://www.e-reading.club/bookreader.php/110655/> (дата доступу: 14.12.2023).
55. Хмарна, Л. В. (2021). Структурно-компонентний аналіз поняття «медіаграмотність учителів мистецьких дисциплін». *Засоби навчальної та науково-дослідної роботи.* (54), 89–102.
56. Хоменко, І. (2016). *Розвиток критичного мислення: кому, для чого і як?* URL : <https://tinyurl.com/2bxm5txj> (дата доступу: 04.12.2023).
57. Швець, О. В. (2021). Ефективні технології розвитку критичного мислення в молодших школярів під час вивчення природничої освітньої галузі в новій українській школі. *Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах.* (78), 135–141.
58. Шиян, Р. Б. (кер.). (2022). *Типові освітні програми (МОН України) для 3–4 класів НУШ МОН України.* URL : <https://tinyurl.com/4c637xjy> (дата доступу: 03.03.2024).
59. Шквир, О., & Ксьондзик, Л. (2022). Технологія розвитку критичного мислення здобувачів початкової освіти : авторський проєкт. *Молодь і ринок.* (3-4 (201–202)), 39–44.

ANNOTATION

CHAPTER 1 ADVANCING EDUCATION IN THE DIGITAL AGE: FROM THEORY TO PRACTICE

Halyna Fesun. PSYCHOLOGICAL FEATURES OF NON-VERBAL COMMUNICATION OF TEENAGERS WITH DIFFERENT LEVELS OF EMOTIONAL INTELLIGENCE

Adolescence is an important period for the development, formation of various aspects of communicative competence, where non-verbal communication are significant components of it, while the lack of direct interpersonal communication practice and the use of non-verbal tools of communication can contribute to the delay or insufficient development of various aspects of non-verbal expression in adolescents. Due to the fact that in adolescence there is increased aggressiveness, inability to interact with others, as well as in conditions of indirect communication on the Internet, there is almost no perceptual support on the non-verbal expressive behavior of another person, it is difficult to implement one's own non-verbal expressive repertoire. Further, insufficient development of non-verbal and communicative competence of a teenager can complicate all activities of the future adult – educational, professional, production, as well as family and intimate and personal relationships.

Tetiana Kanivets. PSYCHOLOGICAL READINESS OF LOCAL GOVERNMENT OFFICIALS TO A PROFESSIONAL CAREER

At the present stage of society globalization, informatization, introduction of market production mechanisms, the career of local government officials (hereinafter referred to as the LG), their psychological readiness, as well as the competitiveness of officials is a great importance of main driving force of the institution – the community – the state. Highly qualified employees are the main asset for further development and improvement of the structure, whose professional activities are aimed at the implementation by the territorial community of its right to local government and individual powers of executive authorities granted by law.

Olexandr Mikheienko. THESAURUS OF GENERAL THEORY OF HEALTH IN THE CONTEXT OF PROFESSIONAL TRAINING OF FUTURE HEALTHCARE SPECIALIST

Analysis of the content of the concepts of the professional sphere of health care specialists, as well as concepts close to them, which are used in philosophy, sociology, pedagogy, psychology, etc., makes it possible to form a basic conceptual apparatus, develop an objective content of the curriculum, design a professional the status of a specialist, terminologically outline the field of scientific research, determine the main principles of construction and optimization of the process of professional training of future specialists in the field of health care.

Oleksandr Radkevych. MERITOCRACY IN EDUCATION: THE GNOSEOLOGICAL ASPECT

A comprehensive analysis of the gnoseological aspect of meritocracy in the context of its impact on social status and educational opportunities for individuals has been conducted. Special attention is paid to understanding meritocracy not only as a social construct but also as a philosophical idea that has undergone significant transformations. The research covers various epochs and cultures, starting from ancient civilizations, the Middle Ages, Asian traditions, to the present day in North and Latin America, as well as in European Union countries. This approach allows for the identification of both universal and unique aspects of meritocracy as determinants of educational processes. An analysis of the impact of meritocracy on access to education and individual development opportunities has been carried out. It is concluded that for a holistic understanding of meritocracy, it is necessary to evaluate it not only as a historical or social phenomenon but also as a deeply rooted cultural and philosophical concept that shapes educational policy and practice.

Oksana Beshpalova. PHYSICAL THERAPY FOR DIASTASIS OF THE RECTUS ABDOMINAL MUSCLE

Diastasis rectus abdominis is one of the most common problems of women in childbirth, which is associated with the separation of the medial edges of the rectus abdominis along the white line by a distance of more than 2 cm. In many women in the postpartum period, it does not disappear spontaneously, and functional consequences may persist throughout life. Weakness of the rectus abdominis muscle affects the mechanics of the trunk, the stability of the pelvis is disturbed, there is a change in posture, which collectively causes damage to the lumbar spine and pelvis. Stress incontinence, fecal incontinence, and pelvic organ prolapse are among the

main consequences of long-term diastasis. These consequences negatively affect the functional activity of women after childbirth, increase the level of dissatisfaction with one's own body, provoke an increase in the level of anxiety and depression, and in general reduce the quality of life. Possession of the necessary methods of examination of such patients and understanding of the technique of using effective means of physical therapy allows timely provision of high-quality rehabilitation services to women with diastasis.

Leonid Herhanov. CONCEPTUAL PRINCIPLES OF HIGHLY QUALIFIED SPECIALISTS' TRAINING IN MARITIME EDUCATION INSTITUTIONS OF UKRAINE UNDER MARTIAL LAW

Based on the analysis of the current situation of higher maritime education in Ukraine under martial law and the specifics of the competency-based approach to the training of maritime specialists, the modern conceptual principles of training specialists in maritime higher education institutions under martial law are substantiated. Methods of demonstration and evaluation of competencies (educational components) based on didactic differentiation of professional actions of cadets in war zones and high risk on training equipment are proposed. The definition of the informational and pedagogical environment with the use of training equipment for training for work in the conditions of hostilities is given, which requires further scientific research.

Tetiana Ievtukhova. MEDIA EDUCATION MEANS AS TOOLS FOR DEVELOPING AND FOSTERING CRITICAL THINKING SKILLS AMONG PRIMARY SCHOOL PUPILS

The article addresses the issues of enhancing critical thinking skills of primary school pupils, a matter of current significance in Ukraine due to the ongoing armed aggression by the Russian Federation. The paper delves into the historical aspects of the issue and defines didactic potential of media education tools for enhancing critical thinking skills among primary school pupils. The set of exercises is designed and described, providing examples of exercises aimed at fostering critical thinking skills on the lessons of integrated courses "Art" and "I explore the World", mathematics and thematic interactive sessions in primary school.

Olena Karpenko. METHODOLOGICAL APPROACHES TO THE APPLICATION OF GEOGRAPHIC INFORMATION TECHNOLOGIES AT THE LESSONS OF THE INTEGRATED COURSE "I EXPLORE THE WORLD" IN PRIMARY SCHOOL

The relevance of issues related to the application of geoinformation technologies in primary school is related to the formation of environmental competence in children of primary school age. Awareness and observance of the basic rules of ecological nature use, as well as understanding the need for economical use of natural resources within the framework of the implementation of the Goals of sustainable development of society and determine the environmental competence of the student of primary education. It was found that for the introduction of geo-information technologies in primary school, targeted training of teachers in mastering geo-information technologies is necessary. In the article, based on the analysis of the world experience of using geographic information systems (GIS) in educational institutions, the expediency of implementing geographic information technologies in primary schools is substantiated. Web resources and programs that can be used in the lessons of the integrated course "I explore the world" under the program of the New Ukrainian School and "I know the world" under the program "Intellect of Ukraine" have been proposed, and the method of their use has been developed.

Taras Olifirenko. FEATURES OF THE IMPLEMENTATION OF BLENDED LEARNING TECHNOLOGIES IN THE EDUCATIONAL PROCESS OF THE INSTITUTION OF HIGHER EDUCATION AND THEIR ROLE IN THE DEVELOPMENT OF CRITICAL THINKING PERSONALITY

Digitalization and development of information technology is gaining momentum, emphasizing the importance of forming strong information skills among educational applicants. This necessitates the improvement of the content, forms, methods and methods of conducting the educational process at all its levels. The ability to work effectively with information becomes extremely important in the context of its volume and accessibility. Mastering these skills is essential for a number of reasons, including developing critical thinking, resisting manipulation, and making informed decisions. This problem is of great importance in educational practice, as shown by the scientific research of leading scientists. Today's understanding of «critical thinking» becomes more important due to the relentless flow of information, fast-paced news, and the emergence of sources with contradictory content. Therefore, there is an important issue of developing young people's skills in selecting and analyzing information based on critical thinking.

CHAPTER 2

NAVIGATING THE DIGITAL SHIFT: STRATEGIES AND CHALLENGES

Artem Koldovskiy. EXPLORATION OF DIGITAL CURRENCIES AND BLOCK CHAIN TECHNOLOGY IMPLEMENTATION STRATEGIES IN THE FINANCIAL SECTOR

This article presents a comprehensive exploration of the transformative landscape of digital currencies and blockchain technologies within the financial sector. The primary objective is to unravel the multifaceted impact of these innovations by employing a meticulous methodology, including an extensive literature review, in-depth case study analyses, comparative assessments, regulatory landscape examinations, future trend explorations, and strategic roadmap developments.

Our central goal is to contribute a nuanced understanding of the transformative potential of digital currencies and blockchain technologies in shaping the financial landscape. We achieve this by synthesizing theoretical frameworks with real-world insights. Concrete examples from diverse financial sectors illuminate both the successes and challenges faced by institutions integrating these technologies. Through a comparative analysis, we provide a comprehensive overview of various digital currencies, blockchain networks, and technologies.

Examining the current regulatory landscape offers insights into the evolving legal frameworks globally, highlighting the challenges and opportunities faced by the financial sector. Anticipating emerging developments through future trend explorations, coupled with insights from industry experts, adds qualitative depth to our findings. Scrutinizing integration strategies used by financial institutions, along with developing a practical roadmap, serves as a valuable guide for those navigating the complex process of implementation.

In essence, this paper aims to be a go-to resource for academics, professionals, and policymakers, offering clear insights into the intricate seas of financial evolution. Through a focus on primary goals and achievements, we aspire to contribute meaningfully to the understanding and application of digital currencies and blockchain technologies in the financial sector.

Oksana Kravchuk. BRIDGING THE SKILLS GAP IN THE DIGITAL TRANSFORMATION: PREPARING THE WORKFORCE FOR INDUSTRY 4.0

This paper analyzes how the workforce needs to adapt to Industry 4.0 by studying changing competency requirements and emerging skills gaps. It summarizes expert perspectives and statistical data about evolving occupational profiles under Industry 4.0's influence. The key findings detail the increasing demand for higher-cognitive non-routine skills like creativity and social intelligence along with technical competencies in areas like analytics, programming, and human-machine collaboration. However, gaps exist between current workforce capabilities and these future needs. Recommendations include companies conducting competency gap audits, implementing reskilling programs leveraging immersive technologies like augmented reality, recalibrating recruitment to assess aptitudes beyond formal qualifications, and reviewing work organization models. Further research should focus on performance metrics, developing customized training systems for Industry 4.0, and assessing technologies' impact, supported through an ecosystem of academic, technology, and industry partners. Essentially, competitive advantage will depend on how quickly organizations can develop or attract talent to operate and innovate in the new paradigm of smart manufacturing powered by data and machine connectivity. This will require coordinated action between employers, educators, researchers, and other stakeholders.

Irina Varis. DIGITAL TRANSFORMATION OF PERSONNEL MANAGEMENT IN MODERN CONDITIONS

The digitalization of personnel management processes is an essential trend in human resource management. It allows you to automate routine tasks and increase the efficiency and productivity of HR processes. The section of the monograph is devoted to the study of the Digitalization of personnel management in the context of the automation of HR business processes. The key differences between classical and digital HR are highlighted. The main components of digital personnel management are described below. It is determined that applying digital technologies, such as HRMS, HR analytics, chatbots, and mobile applications, helps optimize work with personnel. A comparison of modern HRM systems has been carried out and systematized. However, the successful implementation of digital technologies requires developing HR specialists' appropriate skills and competencies, which is a direction for further research.

Natalia Hrushchynska. TRANSFORMATIONS OF MODERN SOCIETY IN THE ERA OF INFORMATIZATION

The article is devoted to the issues of the formation and development of post-industrial civilization, which is due to the results of the fourth industrial revolution, the explosion of innovations and significant changes in the socio-economic life of people, the emergence and development of artificial intelligence is a breakthrough for the survival of mankind, taking into account the aggravation of global problems of mankind (energy crises, hunger, natural disasters, global warming, nuclear weapons, increasing wars). Artificial intelligence is rapidly transforming most industries, and if used correctly, it can protect and increase the development of humanity, including in the matter of development.

Kateryna Manuilova. DIGITAL TRANSFORMATION OF PUBLIC ADMINISTRATION IN UKRAINE IN THE CONTEXT OF MILITARY THREATS

The successful digital transformation of Ukraine requires a comprehensive approach involving collaboration between the government, private sector, and civil society. Key elements include legislative improvements, enhancing digital literacy, strengthening cybersecurity, and supporting innovation and startups in the IT sector. Emphasis should be placed on rural internet infrastructure development to bridge the urban-rural digital gap, fostering e-governance, e-education, e-health, and other digital services to enhance citizens' quality of life. Prioritizing internet access and infrastructure will integrate Ukraine into the global digital economy, fostering competitiveness. Promoting digital literacy, supporting startups, and incentivizing the adoption of modern technologies are crucial for sustainable development.

Oleksandr Neliub. INTERNATIONAL CYBERSECURITY IS A KEY STRATEGY SUSTAINABLE MANAGEMENT IN THE MODERN WORLD

International cybersecurity has become an integral part of the modern world, where information technologies permeate all spheres of life. The importance of addressing this issue stems from the ongoing advancement of digital technologies and the increasing prevalence of cyber threats, encompassing cyberattacks, cyberespionage, and cyberterrorism. In the context of globalization and the interdependence of countries, the effective management of cybersecurity becomes a critically important task.

A key strategy in this context is the formation of a sustainable management system that takes into account both technical and organizational aspects of information protection and cyber infrastructure.

Analysis of threats and risks in cyberspace, development and implementation of effective countermeasures against cybercrime, and cooperation between countries and international organizations are just some aspects of the strategy of sustainable cybersecurity management. Scientific research, educational programs, and regulatory mechanisms are necessary to improve cybersecurity and ensure the sustainability of the modern information environment.

International cybersecurity in today's world has become a critical issue in the context of growing cyber threats. This abstract examines a key strategy for sustainable cybersecurity management, which requires an integrated approach and international cooperation. The discussion covers various aspects of analysing threats in cyberspace, devising and enacting efficient strategies to combat cybercrime, and emphasizing the necessity of scientific research and regulatory frameworks to uphold stability in the information environment. Therefore, it turns out that only through joint efforts is it possible to save the digital space from serious threats.

Inna Seredina. METHODS OF FORMING THE ENTREPRENEURIAL COMPETENCE OF FUTURE BACHELORS IN BUSINESS ECONOMICS IN THE PROCESS OF PROFESSIONAL TRAINING

The publication substantiates the methodology of formation of entrepreneurial competence of future bachelors in business economics in the process of professional training, taking into account civilizational challenges. Particular attention is focused on revealing the content of the author's educational optional course "Entrepreneurial competence of a modern economist". The effective forms, methods and work methods of forming the entrepreneurial competence of future bachelors in enterprise economics are characterized. Prospects for further research on the problem of formation of entrepreneurial competence of future business economics bachelors in the process of professional training in higher education institutions are outlined.

ABOUT THE AUTHORS

- Oksana Bespalova** – PhD, Associate Professor, Sumy State Pedagogical University named after A.S. Makarenko, Sumy, Ukraine
- Halyna Fesun** – PhD, Associate Professor, Yuriy Fedkovych Chernivtsi National University, Chernivtsi, Ukraine
- Leonid Herhanov** – DSc, Professor, Danube Institute of the National University «Odesa Maritime Academy», Ismail, Ukraine
- Natalia Hrushchynska** – DSc, Professor, National Aviation University, Kyiv, Ukraine
- Tetiana Ievtukhova** – PhD, Associate Professor, State Higher Educational Institution “Donbas State Pedagogical University”, Sloviansk, Ukraine
- Tetiana Kanivets** – PhD, Associate Professor, Yuriy Fedkovych Chernivtsi National University, Chernivtsi, Ukraine
- Olena Karpenko** – Dragomanov Ukrainian State University, Kyiv, Ukraine
- Artem Koldovskiy** – PhD, Associate Professor, Zhytomyr Economic and Humanitarian Institute of the University “Ukraine”, Ukraine; WSB Merito Universities of Warsaw, Poland; Sumy State University, Ukraine

Oksana Kravchuk –	PhD, Associate Professor, Kyiv National Economic University named after Vadym Hetman, Kyiv, Ukraine
Kateryna Manuilova –	DSc, Associate Professor, Odessa National Polytechnic University, Odesa, Ukraine
Olexandr Mikheienko –	DSc, Professor, Sumy State Pedagogical University named after A.S. Makarenko, Sumy, Ukraine
Oleksandr Neliub –	Military Academy, Odesa, Ukraine
Taras Olefirenko –	PhD, Associate Professor, Dragomanov Ukrainian State University, Kyiv, Ukraine
Oleksandr Radkevych –	DSc, Senior Researcher, Institute of Pedagogy, National Academy of Educational Sciences of Ukraine, Kyiv, Ukraine
Inna Seredina –	PhD, Senior Lecturer, National Transport University, Kyiv, Ukraine
Irina Varis –	PhD, Associate Professor, Kyiv National Economic University named after Vadym Hetman, Kyiv, Ukraine

978-83-972085-0-6